

АКСІОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Бур'янов В. В.

аспірант кафедри педагогіки

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID ID: 0009-0008-4411-7602

Актуальність проблеми аксіологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей зумовлена глибокими трансформаціями сучасного освітнього простору, що відбуваються на перетині соціокультурних, цивілізаційних і безпекових запитів і проблем. Сучасне суспільство переживає стан світоглядної фрагментації, інформаційної перенасиченості та моральної поляризації. У цих умовах освіта дедалі більше постає як простір формування ціннісної ідентичності особистості. Особливої ваги набуває гуманітарна освіта, що традиційно виконує смислотворчу та культуросносну функції.

У статті запропоновані механізми реалізації аксіологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як педагогічної умови формування їхнього емоційного інтелекту. Визначено, що такими механізмами є ціннісна концептуалізація змісту гуманітарних дисциплін; проблематизація навчання; організація діалогічної та емоційно насиченої освітньої взаємодії; включення здобувачів освіти у соціально значущу професійно-педагогічну діяльність; системна рефлексія емоційного досвіду. Показано, як у межах навчальної дисципліни «Педагогіка» вищезазначене реалізується через виявлення ціннісного ядра кожної теми, створення ситуацій професійного вибору, аналітичне моделювання педагогічних дилем у процесі діалогічної та емоційно насиченої освітньої взаємодії, рефлексивне осмислення власної позиції. Доведено, що за таких умов знання перестає бути зовнішнім об'єктом засвоєння і трансформується в особистісно прийнятний ціннісний орієнтир професійної діяльності, а пізнання набуває характеру способу професійного буття майбутнього фахівця.

Ключові слова: світогляд, економічний світогляд, майбутні вчителі, гуманітарні спеціальності, квазіпрофесійна діяльність, економічно зорієнтована квазіпрофесійна діяльність, професійна підготовка, майбутні педагоги, проєктування, кейси, освітній процес, заклади вищої освіти.

Burianov V. V. Axiological orientation of professional training of future teachers of humanities

The relevance of the problem of the axiological orientation of the professional training of future teachers of humanitarian specialties is due to the profound transformations of the modern educational space that are taking place at the intersection of socio-cultural, civilizational, and security demands and problems. Modern society is experiencing a state of ideological fragmentation, information overload, and moral polarization. In these conditions, education increasingly appears as a space for the formation of a person's value identity. Humanities education, which traditionally performs meaning-making and culture-bearing functions, is gaining particular importance.

The article proposes mechanisms for implementing the axiological orientation of professional training of future teachers of humanitarian specialties as a pedagogical condition for the formation of their emotional intelligence. It has been determined that such mechanisms are: value-based conceptualization of the content of humanitarian disciplines; problematization of learning; organization of dialogic and emotionally rich educational interaction; inclusion of education seekers in socially significant professional and pedagogical activities; systemic reflection of emotional experience. It is shown how, within the framework of the educational discipline "Pedagogy", the above is implemented through the identification of the value core of each topic, the creation of situations of professional choice, analytical modeling of pedagogical dilemmas in the process of dialogical and emotionally saturated educational interaction; reflective understanding of one's own position. It has been proven that under such conditions, knowledge ceases to be an external object of assimilation and is transformed into a personally accepted value guideline of professional activity, and cognition acquires the character of a way of professional existence of a future specialist.

Keywords: worldview, economic worldview, future teachers, humanitarian specialties, quasi-professional activity, economically oriented quasi-professional activity, professional training, future teachers, design, cases, educational process, higher education institutions.

Вступ. В умовах повномасштабної війни в Україні освіта набуває екзистенційної функції збереження ідентичності й гідності. Особливої ваги набуває гуманітарна освіта, що традиційно виконує смислотворчу та культурно-носну функції, адже гуманітарні дисципліни за своєю природою є носіями культурної пам'яті, етичних орієнтирів і світоглядних моделей. У логіці діалогічної концепції культури гуманітарне знання функціонує як простір взаємодії смислів і позицій. Учителю гуманітарних дисциплін стає медіатором між історичною пам'яттю, національними цінностями та сучасним досвідом травматичних подій. У цьому контексті аксіологічна спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів набуває стратегічного значення, оскільки саме вона забезпечує формування стійкої громадянської позиції, розвиток моральної відповідальності, здатність до етичного осмислення складних соціальних явищ, підтримку учнів у ситуаціях екзистенційної невизначеності на основі сформованого емоційного інтелекту.

Актуальність також зумовлена наявністю суперечності між потребою суспільства у вчителів як носієві гуманістичних цінностей, який вирішує професійні проблеми, спираючись на сформований емоційний інтелект, та недостатньою теоретико-методичною розробленістю механізмів аксіологічної спрямованості його професійної підготовки як педагогічної умови такого формування.

Метою і завданнями статті є концептуалізація аксіологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як системоутворювального чинника формування ціннісно-рефлексивної позиції, емоційно-сислової зрілості, емоційного інтелекту як чинників їхнього особистісно-професійного становлення, а також окреслення механізмів її інтеграції в освітній процес закладу вищої освіти.

Методи та методики дослідження. У дослідженні застосовано комплекс таких взаємопов'язаних теоретичних і проєктувальних методів: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукових джерел, порівняльно-теоретичний і термінологічний аналіз, структурно-функціональний аналіз, концептуальне та педагогічне проєктування.

Результати. Аксіологія у сучасному науковому дискурсі постає як концептуальний інструмент аналізу людської діяльності крізь призму ціннісних орієнтирів. Її зміст виходить за межі абстрактного вчення про «цінності» й окреслює структурно впорядковану систему принципів, які визначають вектор особистісного та соціального розвитку [3]. У контексті філософії освіти цінність розглядається як системоутворювальний чинник освітнього процесу [4]. У цьому сенсі аксіологія фіксує наявність певних ідеалів чи норм і механізми інтеріоризації, що регулюють поведінкові стратегії, формують мотиваційні доміанти й забезпечують смислову цілісність життєдіяльності людини.

У дослідженнях останніх років (В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн, Т. Каложна, А. Кларк, В. Крижко, В. Огнев'юк, Л. Рибалко, Б. Скіннер та ін.) об'єктом аксіології визначається система цінностей як цілісна структура, що охоплює матеріальні й духовні компоненти та відображає їхній вплив на формування особистісного й суспільного світогляду. Недарма М. Боришевський вважає ціннісні орієнтації основою «демократизації освіти і виховання», що забезпечують їх «цивілізоване гуманістичне спрямування» [2, с. 145]. Аксіологічний підхід «спрямовує дослідження професійної підготовки майбутніх педагогів у напрям гуманістичної освітньої парадигми» [8, с. 600] та дає змогу розглядати цінності як нормативні орієнтири й детермінанти соціальної активності, що опосередковують взаємодію людини з культурним і професійним середовищем. У цьому контексті освітній процес розглядається як простір взаємодії суб'єктів, об'єднаних спільними ціннісними орієнтаціями. Педагог і здобувач освіти постають як партнери у творенні смислів, що інтегруються в єдиний освітній простір через ціннісне ставлення до знання, професії, культури та власного особистісного зростання. З іншого боку, ученими доведено, що і процес, і результат пізнання як сутнісного ядра освітнього процесу, має чітко виражену аксіологічну природу, оскільки включає оцінювання, інтерпретацію, особистісне прийняття або відторгнення змісту [5]. Отже, будь-який когнітивний акт містить латентний ціннісний вимір

через те, що саме визнається значущим, які ідеї набувають статусу переконань, які смисли стають регуляторами діяльності.

Таким чином, сучасне розуміння аксіології в освітньому контексті можна інтерпретувати як інтегративну методологію, спрямовану на осмислення й конструювання ціннісного підґрунтя професійної підготовки. Аксіологія, як методологічна основа професійно-педагогічної підготовки, поєднує ціннісно-смишлову рефлексію, саморозвиток і професійну ідентичність, що дає змогу розглядати аксіологічну спрямованість як сукупність ціннісних орієнтирів і динамічний процес особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей. Акмеологічні практики та принципи (рефлексія, самооцінка, саморегуляція) стають механізмами реалізації ціннісно-рефлексивної позиції, емоційно-смишлової зрілості, що відкриває нові шляхи інтеграції аксіологічної складової частини в освітній процес закладів вищої освіти.

У рамках теоретичного осмислення проблеми важливо зауважити, що J. Halstead та M. Taylor [7] в оглядовому дослідженні підкреслюють системність ціннісної освіти як явища, що охоплює морально-етичний, культурно-соціальний і педагогічний виміри й інтегрується в різні аспекти освітнього процесу. Вони також вказують на розрив між формальними деклараціями ціннісних компонентів та їхньою реальною педагогічною практикою, що обґрунтовує потребу розроблення дієвих механізмів інтеграції ціннісної складової частини в професійну підготовку вчителя.

У контексті осмислення аксіологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей важливими є положення R. Enache та A. Iftime [6], які розглядають аксіологічну перспективу як методологічну основу формування професійної ідентичності вчителя. Автори аргументують, що сучасна педагогічна освіта має сприяти розвитку моральної автономії, відповідальності та здатності до осмишленого вибору, подолати надмірну інтелектуалізацію й зосередитися на формуванні цілісної особистості майбутнього педагога, а також підкреслюють, що цінності виконують регу-

лятивну функцію в структурі педагогічної діяльності, визначаючи характер професійних рішень і спрямовуючи особистісне становлення майбутнього педагога. Особливу увагу вони приділяють освітньому середовищу як простору інтеріоризації гуманістичних орієнтирів, що актуалізує необхідність системної інтеграції аксіологічної складової частини у зміст, форми та стиль взаємодії в закладі вищої освіти.

Отже, розкриваючи механізми інтеграції аксіологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в освітній процес закладу вищої освіти, важливим вважаємо їх залучення до знання як цінності через формування внутрішньої установки на пізнання як спосіб професійного й духовного саморозвитку. Знання в такому розумінні набуває статусу стратегічного ресурсу, який забезпечує ефективність професійної діяльності та цілісність професійної ідентичності. Інноваційність підходу полягає у зміщенні акценту з «передавання знань» на «ціннісне включення в пізнання» [1]. Освітній процес має вибудовуватися як аксіологічно насичений простір, у якому здобувач освіти переживає досвід зустрічі зі знанням як із значущою для себе реальністю. Формування усвідомленого та позитивного ставлення до пізнавальної діяльності передбачає переорієнтацію мотивації із зовнішньої (оцінка, вимога) на внутрішню (інтерес, смисл, професійна перспектива); інтеграцію когнітивного й духовного компонентів освіти; осмишлення пізнання як педагогічної цінності, спрямованої на духовно-теоретичне освоєння світу.

Практична реалізація інтеграції аксіологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в освітній процес закладу вищої освіти передбачає смислове наповнення аксіологічним змістом кожного освітнього компонента, проблематизацію навчання, діалогічну взаємодію, організацію системної рефлексивної діяльності й підтримку професійного самоконструювання через узгодження змістових, методичних, практико-орієнтованих і особистісно-рефлексивних вимірів професійної підготовки. Йдеться про наскрізну аксіологізацію всієї логіки освітньої програми.

Так, під час викладання ОК «Педагогіка» майбутнім учителям гуманітарних спеціальностей в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Ушинського» на змістовому рівні забезпечується концептуальне включення проблем етики педагогічної діяльності, морально-ціннісних засад професії, академічної доброчесності, культури гідності, педагогіки підтримки й турботи. Кожна тема розкривається через її ціннісне ядро. Наприклад, вивчення теми «Мета і завдання виховання» вибудовується навколо історичних концепцій, нормативних документів, а також через аналітичне зіставлення різних аксіологічних орієнтирів виховання (гуманістичних, соціоцентричних, прагматичних). Студенти усвідомлюють різноманітні підходи, визначаючи, які цінності стоять за кожним з них, яку модель людини вони передбачають, який тип педагогічної взаємодії формують. Практичним інструментом тут виступає «ціннісна карта теми», тобто аналітична схема, у якій майбутні вчителі фіксують базові поняття, домінуючі цінності та можливі педагогічні наслідки їх реалізації. Аналогічно у темі «Принципи навчання» пропонується моделювання педагогічної ситуації, у якій один з принципів (наприклад, принцип гуманізації) вступає у суперечність з певною педагогічною ситуацією. Майбутні вчителі гуманітарних спеціальностей мають обґрунтувати педагогічне рішення, спираючись на теоретичні знання, емоційний інтелект і власну професійну позицію. Важливо, що цінності тут представлені як предмет наукового аналізу й професійного осмислення. Так, розгляд феномена академічної доброчесності супроводжується аналізом реальних кейсів її порушень та їхніх довгострокових наслідків для професійної репутації учителя; розгляд етики педагогічної взаємодії відбувається через зіставлення різних моделей взаємодії в освіті (авторитарної, партнерської, фасилітативної тощо) та їхніх аксіологічних підстав. Майбутні вчителі з'ясовують, які цінності визначають педагогічне рішення і які професійні якості вони формують.

Методичний рівень інтеграції передбачає застосування таких методів і технологій навчання під час практичних занять, що сти-

мулюють розвиток аксіологічного мислення та формування емоційного інтелекту, серед яких кейс-метод, дебати, аналіз етичних дилем, педагогічні есе, проблемно-ціннісні семінари, проектна діяльність тощо. Так, під час застосування методу «ціннісного моделювання професійної позиції» кожен студент формулює коротку концепцію власного педагогічного кредо, обґрунтовуючи її положення теоретичними аргументами з курсу. Такий формат дає змогу інтегрувати когнітивний і особистісний компоненти навчання. Доволі дієвим є застосування «ціннісного аудиту» педагогічної ситуації, коли майбутні педагоги-гуманітарії аналізують освітню проблему через виявлення прихованих аксіологічних конфліктів (наприклад, між вимогою результативності та принципом гуманізації). Обговорення таких ситуацій організовується у форматі фасилітованої дискусії з подальшою письмовою рефлексією, що дає змогу забезпечити інтеріоризацію засвоєного змісту. Регулярне осмислення власних емоційних реакцій, труднощів у комунікації, переживань сприяє розвитку внутрішньої регуляції та відповідального ставлення до емоційних проявів. Саморефлексія дає змогу майбутньому вчителю усвідомити, які цінності лежать в основі його поведінки, які емоційні стратегії є конструктивними, а які потребують коригування. У такий спосіб аксіологічна спрямованість підготовки безпосередньо впливає на становлення здатності до емоційної саморегуляції як ключового компоненту емоційного інтелекту майбутнього вчителя.

Важливою є організація освітньої взаємодії як простору діалогічності та емоційної відкритості. Аксіологічна спрямованість реалізується через створення ситуацій співпереживання, морального вибору, аргументованого обговорення суперечливих питань. Дискусії, інтерпретаційні семінари, аналіз художніх і публіцистичних текстів, обговорення етичних дилем сприяють розвитку здатності розпізнавати емоції інших, співвідносити їх із власними реакціями, будувати взаємодію на основі поваги та толерантності. У таких умовах формується емпатійний складник емоційного інтелекту, який ґрунтується на психологічній чутливості й усвідомленому прийнятті гуманістичних цінностей.

Практичний рівень аксіологізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей також забезпечує проведення педагогічної практики, що стає простором перевірки особистісних переконань і професійних орієнтирів. Вона організована в умовах роботи з дітьми з різним соціальним досвідом, зокрема з внутрішньо переміщеними особами, учнями, які пережили травматичні події. У процесі професійно-педагогічної діяльності емоційний інтелект розвивається через практику співучасті, співвідповідальності та рефлексивного аналізу власних дій. У такому форматі професійні знання набувають екзистенційної значущості, оскільки здобувачі освіти стикаються з необхідністю поєднання педагогічної компетентності, моральної відповідальності та емоційного інтелекту.

Особистісно-рефлексивний вимір реалізації аксіологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в освітній процес закладу вищої освіти пов'язаний із систематичною організацією процесів самопізнання й професійного самовизначення. Для цього застосовуються рефлексивні портфоліо, аналітичні звіти за результатами практики з акцентом на моральні аспекти прийнятих рішень, індивідуальні проекти професійного розвитку, у яких здобувач вищої педагогічної освіти форму-

лює власну педагогічну позицію на засадах емоційного інтелекту. Особливе значення у цьому контексті має розвиток педагогічної емпатії як здатності розуміти внутрішній стан учня та діяти з урахуванням його потреб і гідності. Це реалізується через тренінгові заняття з моделювання складних комунікативних ситуацій та їх подальший ціннісний аналіз.

Отже, реалізація аксіологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей має здійснюватися як багаторівневий процес, у якому зміст, методи й технології, практика й рефлексія утворюють цілісну систему. За таких умов цінності перестають бути декларативними гаслами й трансформуються у внутрішні регулятори професійної діяльності.

Висновки. Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що аксіологічна спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей виступає дієвою педагогічною умовою формування їхнього емоційного інтелекту. Механізмами її реалізації в освітньому процесі закладу вищої освіти є ціннісна концептуалізація змісту гуманітарних дисциплін; проблематизація навчання та організація діалогічної, емоційно насиченої взаємодії; включення здобувачів освіти у соціально значущу професійно-педагогічну діяльність; забезпечення системної рефлексії емоційного досвіду.

Список використаних джерел

1. Білозерська С. Аксіологічні орієнтири підвищення якості педагогічної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2021. Вип. 3. С. 75–80. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.3.15>.
2. Боришевський М. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2011. 200 с.
3. Калюжна Т. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія. Київ: вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2012. 128 с.
4. Філософія освіти: навчальний посібник / за наук. ред. В. Андрущенко та ін. 2-ге видання. Київ: вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2021. 348 с.
5. Antoniuk V., Alendar N., Bartkiv O., Honcharuk O., Durmanenko O. Axiological aspect of professional training of future pedagogues. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 2022. № 22 (6). P. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i6.5238>.
6. Enache R.G., Iftime A. The axiological perspective in the training of teachers. *Agora Psycho-Pragmatica*. 2017. № 11 (1). P. 129–138. URL: <https://uav.ro/jour/index.php/app/article/view/789>.
7. Halstead J.M., Taylor M.J. Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*. 2000. № 30 (2). P. 169–202. DOI: <https://doi.org/10.1080/713657146>.
8. Князєва І. Content analysis of the use of methodological approaches in research in the field of Education/pedagogy. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2024. № 1 (19). С. 591–603. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-591-603](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-591-603).

References

1. Bilozerska, S. (2021). Aksiolohichni oriientyry pidvyshchennia yakosti pedahohichnoi osvity [Axiological guidelines for improving the quality of pedagogical education]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Psykholohiia – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, 3, 75–80. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.3.15> [in Ukrainian].
2. Boryshevskiy, M. (2011). *Psykholohichni zakonornosti rozvytku dukhovnosti osobystosti: monohrafiia* [Psychological regularities of personality spirituality development: monograph]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
3. Kaliuzhna, T. (2012). *Pedahohichna aksiolohiia v umovakh modernizatsii profesiino-pedahohichnoi osvity: monohrafiia* [Pedagogical axiology in the conditions of modernization of professional pedagogical education: monograph]. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M. Drahomanova [in Ukrainian].
4. Andrushchenko, V. (ed.) (2021). *Filosofiia osvity: navchalnyi posibnyk* [Philosophy of education: textbook] (2nd ed.). Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M. Drahomanova [in Ukrainian].
5. Antoniuk, V., Alendar, N., Bartkiv, O., Honcharuk, O., & Durmanenko, O. (2022). Axiological aspect of professional training of future pedagogues. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22 (6), 1–8. <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i6.5238> [in English].
6. Enache, R.G., & Iftime, A. (2017). The axiological perspective in the training of teachers. *Agora Psycho Pragmatica – Agora Psycho Pragmatica*, 11 (1), 129–138. Retrieved from <https://uav.ro/jour/index.php/app/article/view/789> [in English].
7. Halstead, J.M., & Taylor, M.J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education – Cambridge Journal of Education*, 30 (2), 169–202. <https://doi.org/10.1080/713657146> [in English].
8. Kniazheva, I. (2024). Content analysis of the use of methodological approaches in research in the field of education/pedagogy. *Visnyk nauky ta osvity (Serii "Filolohiia", Serii "Pedahohika", Serii "Sotsiolohiia", Serii "Kultura i mystetstvo", Serii "Istoriia ta arkeolohiia") – Bulletin of Science and Education (Series "Philology", Series "Pedagogy", Series "Sociology", Series "Culture and Art", Series "History and Archeology")*, 1 (19), 591–603. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-591-603](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-591-603) [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 17.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026